

Mısır'da Sivil Toplumun Gelişiminde Meslek Birliklerinin Rolü

Merve Özen¹

Özet: Batı'daki siyasi teori tartışmalarında sivil toplum, kavramsal olarak, liberal piyasa ekonomisine dayalı modernleşmenin yeni bir türü olarak görülürken, gelişmekte olan ülkeler açısından ise sivil toplum, otoriter rejimler karşısında güç kazanmaya çalışan muhalif güçlerin yararlandığı bir modele dönüşmüştür. Sivillik, çoğulculuk, hoşgörü, devletin denetlenmesi ve siyasi katılım gibi ilkeler barındıran aracı öğeler sivil topluma dair yapılan tanımlamaların ortak yönlerini oluşturmaktadırlar. Orta Doğu için sivil toplum, otoriter rejimleri denetleyen ve bu rejimler karşısında toplumu güçlendiren bir niteliktedir. Ancak, bölgedeki patrimonyal sistem, sivil toplum oluşumuna izin vermemektedir. Mısır'da bastırılmış olan muhalefet ve Müslüman Kardeşler gibi popüler İslami hareketler ile devlet arasındaki gayri resmi iletişim ağı sivil toplum kuruluşlarından ziyade meslek birlikleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Mısır'daki meslek birlikleri toplumsal tabandaki etkinliğiyle ve Mısır siyasetindeki muhalefet rolüyle sivil toplumun gelişiminde önemli bir etkidir. Bu makalede Mısır'daki meslek birliklerinin yapısal işleyişi, toplumsal rolü, siyasi potansiyeli gibi değişkenler sivil toplumun ölçütleri olarak değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme ile meslek birliklerinin Mısır'da sivil toplumun gelişimindeki dönüştürücü rolüne dair çıkarımlar elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mısır, Orta Doğu, Sivil toplum, Meslek Birlikleri, Müslüman Kardeşler, Siyasal İslam.

Giriş: Orta Doğu'da Sivil Toplum Tartışmaları

Sivil toplum, toplumun her sınıfından insanların oluşturduğu sivil örgütlenmeleri içeren otonom bir alandır ve siyasi toplumdan farklı olarak sivil

¹ Marmara Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü Orta Doğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Yüksek Lisans Öğrencisi.

toplum devletin kontrolü için mücadele edilen bir alan değildir. Günümüzdeki manasıyla sivil toplum, çeşitli sivil örgütlenmelerle devlet ile vatandaşlar arasında tampon görevi gören bir bölgedir ve bu tür organizasyonların olmadığı bir toplumda bütün sosyoekonomik ve özel ilişkiler devlet tarafından düzenlenir (Gellner, 1991: 495-510; Muslih ve Norton, 1991: 11).

Orta Doğu'da sivil toplum, siyasi arenada liberal ve sol görüşlerin dışında İslami akımların da siyasal sisteme yönelik eleştirilerinde demokrasiyle beraber kullandıkları bir kavramdır. Bu iki kavramın birlikte kullanılmasının sebebi, demokratik rejime geçişin -modernizasyon teorisyenlerinin savunduğunun aksine- yalnızca sosyoekonomik gelişmelerle gerçekleştirilmesinden ziyade medya ve toplumsal örgütlenmeler içinde aktif olan vatandaşlar yoluyla gerçekleştirilebilmesidir (Diamond, 1992: 5, 6). Orta Doğu devletlerinin toplumsal yapısı cemaat niteliğinde olduğu için bölgedeki sorun devletin ve cemaat gibi bir yapının karşısında görece özerkliğe sahip gönüllü ve sivil kuruluşlar oluşturulmasındadır. Ancak, "hem aracı güçlerin hem de otonom sosyal örgütlenmelerin Orta Doğu'da kesinlikle var olduğu" çoğu akademisyen tarafından kabul edilmektedir (Sadowski, 1993: 17).

Bölgedeki gönüllü toplumsal kuruluşların hangileri sivil toplum örgütü sayılmalıdır? "Orta Doğu'da sivil toplumun dönüşümünü sağlayabilecek Gönüllü Kuruluşlar gibi kurumsal ifade biçimleri arasında siyasi partiler, meslek birlikleri, sendikalar ve yurttaş girişimleri sayılabilir" (İbrahim ve Wedel, 2007: 13). Aslında Orta Doğu'da sivil toplum örgütlerinin çoğunluğunu oluşturan üç önemli sektörden bahsedebiliriz: Hizmet amacı güden İslami kuruluşların oluşturduğu sektör, İşçi sendikalarını, ticaret odalarını ve meslek birliklerini kapsayan mesleki örgütlenmeler olduğu sektör ve demokrasi taraftarı insan hakları örgütlerini kapsayan sektör (Hawthorne, 2004: 6,8).

Orta Doğu'daki toplumsal örgütlenmeler gerçekten de devletten özerk midir? Otonomi devletin gücünün dengelenmesinde toplumsal örgütlenmeleri etkin hale getirmekte midir? Sivil toplumun gelişimi belirli bir derecede sosyoekonomik gelişmeyi gerektirmektedir ancak aynı zamanda toplum karşısında dengelenmiş bir devleti ve onun politikalarını gerektirmektedir (Abootalebi, 1998: 47). Bu durumda -sivil toplumun sivillik ilkesi dışında- toplumsal örgütlenmelerin devlet ve iktidar karşısındaki konumu veya kendi içindeki demokrasi derecesi ölçüt olarak kullanılacak değerler arasında-

dır. Orta Doğu'daki devletlerin ortak özellikleri göz önünde bulundurulduğunda güçlü devletin karşısındaki muhalif hareketlerin zayıf olduğu ve hatta demokrasiye geçişte en etkin unsur olan yerel burjuvanın dahi devlete ekonomik açıdan bağımlı olduğu görülür. Gönüllü Kuruluşlar adı altında devletten görece bağımsız olan bu tür aracı kurumlar, topluma devlet karşısında bir korunma ve sivil toplumun siyasi taleplerinin ifade edilmesini sağlarlar.

“Dahrendorf” a göre sivil toplum, devlet toplum ilişkilerinin karşılıklı bağımlılığını ifade eden analitik bir kavramdır. Bu ilişkide sivil toplum, toplum açısından bakıldığında kendine özgü gelişme ilkeleri ve kurumlaşmış yapısı olan, devletten bağımsız bir toplumsal alanın var olma imkânıdır” (Doğan, 2002). Ancak, otoriter rejimlere sahip Orta Doğu'da sivil toplumun kendiliğinden oluşumundan ziyade devlet eliyle oluşturulmasına imkân verilmektedir ve Orta Doğu'daki sivil toplum korporatizm tehlikesi altında bulunmaktadır (İbrahim ve Wedel, a.g.e.).

Orta Doğu'yu sivil toplum konusunda kendine özgü kılan bir diğer olgu bölgedeki siyasal İslam sorunudur. Orta Doğu'daki otoriter siyasi rejimlerde, toplumsal yapıda bireysellikten daha çok cemaat çıkarları gözetildiği ve çeşitlilikten ziyade birlik önemsendiği için sivil toplumun bütün ilkeleriyle var olması mümkün gözükmemektedir. Orta Doğu'da İslami hareketler toplumsal muhalefet konusunda etkin olan güçlerden olduğu gibi bunların sivil toplumun hoşgörü ve çoğulculuk ilkeleriyle çelişen uygulamaları da vardır. “Orta Doğu'da İslamcı hareketler otoriter devletin geri çekildiği alanları ya işgal etmişler ya da potansiyel olarak işgal etmiş durumdadır” (a.g.e., 22). İslami hareketler gibi örgütlenmeler -siyasi amaçları olsa da olmasa da- sağlık, eğitim ve işsizlik gibi konularda topluma yardımcı olmaya çalışmaktadırlar ve onların sunduğu sosyal hizmetler farkında olmadan devletin bu alanlardaki yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır (Murphy, 2002: 35). Ayrıca İslami hareketler sosyal yardım düşüncesinin yayılması için bir alan teşkil ederken bağımsız aktivistler için bir ağ inşa ederek reformcu İslami grupların tabanını genişletmesine imkân sağlamaktadırlar (Wickham, 2002: 102). İslami hareketlerin otoriter rejimlere karşı oluşturduğu toplumsal muhalefet üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri, sivil toplum pratiğine sahip olan Mısır'da Müslüman Kardeşler üzerinden incelenecektir.

Orta Doğu'da diğer ülkelerde olduğu gibi sivil toplum oluşturulmaya ça-

lışılarak otoriter rejimlere muhalif olunmaktadır fakat Orta Doğu'da İslami hareketlerin yükselişinin hem sivil topluma hem de demokratikleşmeye karşı bir yönü de bulunmaktadır. Buradan hareketle Arap dünyasındaki tartışmalarda sivil toplum söylemlerini siyasal İslamcıların, laik akımın ve devletin konumu açısından incelemek mümkündür. Burada asıl çatışma siyasal İslam ve laik söylem arasındadır. Bir yanda hayatın tüm alanlarının İslamleştirilmesini hedef alan bir yaklaşım diğer tarafta ise dini ve politikayı birbirinden ayıran bir taraf vardır. Siyasal İslamcılar gerek sivil toplumu gerek devleti İslami açıdan ele alırlar. Bazı İslamcı yazarlarca sivil toplum İslamleştirilmeye çalışılırken bazılarınca İslami devlet sivil toplum kavramıyla çelişmektedir.

İslami akımın sivil toplum hakkındaki tartışmalarında sivil toplum kavramının karşısına bir yurttaş toplumu çıkarılmaktadır. Bu kavram İslami kültüre aidiyeti ifade etmekle birlikte yurttaşlarla devlet idarecileri arasında bir ayırım yapmaktadır.

Sivil toplum hakkındaki laik söylemi Ferhad İbrahim'in önerdiği iki akım çerçevesinde incelediğimizde ise karşımıza liberaller ve solcular çıkmaktadır. Arap dünyasında ekonomik gelişmelerin yavaşlığı, siyasi krizler, devletlerin dini akımlara daha fazla yaklaşma tehlikesi ve İslami hareketlerin siyasi arenada başarılarını arttırması Mısır'daki *New Civic Forum* gibi liberal örgütlerin sivil toplumun savunucuları arasında olmasına sebep olmuştur (F. İbrahim, 2007: 37). Dini sivil toplum alanının dışında tutan liberallere göre sivil toplum devletin gücünü sınırlamalıdır. Sivil toplum tartışmalarını Arap dünyasında başlatan liberal akımın söylemleri ve Saad Eddin İbrahim'e göre "Sivil toplum: gönüllü sosyal, devlet dışı ve ilkel olmayan kurumların toplamıdır. Bu kurumlar bireylere kamusal hayata katılım imkânını sağlar ve devlet ile toplum arasında aracı kurumlar olarak çalışırlar. İlkel olan kurumlar kabile ve akraba oluşumlarıdır ve dini kurumlar da bunlara dâhildir" (S. E. İbrahim, 1992).

Arap dünyasındaki solcu akım açısından sivil toplum tartışmaları genel olarak Abdallah Laroui, Burhan Ghaliun ve Mustapha K. El-Sayyid' in düşünceleriyle açıklanabilir. Sivil toplumun sol algılanışında devlet ile toplum arasındaki ilişki farklı boyutlarda ele alınır ve bu görüşlerin altında bir belirsizlik yatmaktadır. Örnek verilecek olursa Burhan Ghaliun, siyasi deği-

şim için hem sivil toplumun oluşumunu ve hem de devletin rolünün sürekliliğini gerekli görürken bu oluşumun devlet tarafından önlendiğini belirtir (F. İbrahim, a.g.e., 45).

Daha çok sol akıma ait olan Mustapha K. Al-Sayyid'in düşüncelerinde dikkat çeken kısım ise siyasi ve toplumsal değişim için gerekli olan hoşgörü ilkesi, siyasi çoğulculuk ve devletin gücünün toplum üzerinde sınırlandırılması gibi bir takım normların vurgulanmasıdır (Al-Sayyid, 1993).

Mısır'da Sivil Toplum Konsepti

Mısır'da sivil toplumun tarihsel sürecinin açık bir biçimde üç evreye bölüldüğü görülür: 19. Yy sonu ile başlayan ve 1952 darbesine kadar devam eden süreç; 1952 darbesinden 1970'lere kadar gelen tüm siyasi ve ekonomik gücün devlette toplandığı ve sivil toplumun baskılara maruz kaldığı süreç ve son olarak devlet merkezli kalkınma modelinin 1970'li yıllarda terk edilmesiyle başlayan ve günümüze kadar devam eden liberal ekonomi ve çok partili sistemi kapsayan süreç (Kandeel, 2000: 15; Maha, 2002; Zaki, 1996). Bu süreç içerisinde sivil toplum bazı analistler tarafından cinsiyet eşitliği, şeffaf toplum ve sivil ve siyasi özgürlükler gibi değerlerin geliştirilmesi için çalışan örgütler olarak idealize edilirken, bazı analistler için sivil toplum devletin hegemonyası karşısında bir direniş alanı olarak tanımlanmaktadır. Siyasi kısıtlamalardan ve vatandaşların katılım oranının düşük olmasından dolayı zayıf bir yapıya sahip olan Mısır'daki sivil toplum örgütlerinin sayısı 30,000'den fazladır ve tam olarak 115 tane ticaret ve sanayi odası, 24 adet meslek birliği ve 22 adet işçi sendikası bulunmaktadır (Hassan, 2011: 7). Bu örgütlerin çok azı faaliyette bulunduğu gibi İslami örgütlerle kalkınma birlikleri bu örgütlerin toplam sayısının yarısından fazlasını oluşturmaktadır (Abdalla, 2008). İslami akıma ait olan örgütlerin sayıca fazla ve toplumda aktif olmalarının sebebi, bu tür hareketlerin siyasi aktivitelerde bulunmasının yasalarca engellenmesinden dolayı kamuoyunu etkilemede ve çoğunluğun desteğini kazanmada sivil örgütlenmeleri kullanmalarıdır.

Mısır'daki sivil toplumun durumu devletin karşısındaki kamuoyunun oluşturulması sürecindedir. Bu sebeple Mısır'da sivil toplum kavramının içerisine kalkınma birliklerinin, ticaret odalarının, sendikaların, meslek birliklerinin, gençlik kulüplerinin, kadın örgütlerinin hatta dini kurumların dâ-

hil edildiği de görülebilir (CIVICUS, 2005: 21). Bu doğrultuda Mısır'daki sivil toplum örgütlerinin kendi içerisindeki demokrasi derecesi –seçimler, örgütlenme yapıları, kadınların temsili, işleyişleri gibi- irdelenirse, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen bir başka siyasi tiranlık sorunuyla yüzleşebiliriz (Sullivan, 2000).

Mısır'daki sivil toplumun henüz oluşum evresinde olmasının bir diğer sebebi, yasal ve ekonomik kısıtlamaların bulunmasıdır. 2002 yılında çıkarılan 84. Madde, Arap dünyasında çok fazla eleştirilere maruz kalsa da, toplum düzeni ve ahlakını bozan faaliyetlerinin olması karşılığında sivil toplum örgütlerini feshedecek niteliktedir. Bu örgütlerin devletin karşısında güçlü ve bağımsız olarak var olabilmeleri için kaynaklara ihtiyacı vardır. Ancak, 2002 yılında çıkarılan yine aynı 84. Madde sivil toplum örgütlerinin hükümet izni olmadan hem yerel hem de yabancı fon desteği almalarını engellemektedir (Guirguis, 2009).

Mısır'da meslek birliklerinin sivil toplumun dönüştürücüsü olarak işlev görüp görmeyecekleri hakkındaki asıl tartışmaya geçmeden önce, Mısır'da sivil toplum konusunda yapılan ideolojik tartışmaların boyutuyla ilgili olarak Sami Zubaida' ye yer vermek gerekir. Mısır'da sivil toplumun ideolojik tartışmalarını iki yaklaşım çerçevesinde ele alan Zubaida, bir tarafta Saad Eddin İbrahim'in laik-liberal tarafın temsilcisi olduğu ve geleneksel çıkar birliklerinin sivil toplumun temeli olarak tanımlandığı bir konseptten bahsederken diğer tarafta ise siyasi İslamcı söylemin temsilcisi Tarık Al-Bişi'yi kapsayan ve İslami kurumların resmi olmayan bir ağ oluşturması gerektiğini savunan bir görüşten bahseder (Zubaida, 1992: 4-5).

Meslek birlikleri Mısır'da var olan binlerce sivil toplum kuruluşuna kıyasla tabandaki muhalefetin önemli bir kısmını ve aynı zamanda İslami hareketlerin nüfuz alanını oluşturmaktadırlar. Müslüman Kardeşler gibi İslami hareketlerin de toplumsal tabanda bu kadar etkin olması, bu hareketlerin sivil toplumun gelişimindeki etkin rolünü ortaya çıkarmaktadır. Meslek birliklerinin analizi için öncelikle birliklerin Mısır'daki sosyal yapı içerisindeki rolüne, siyasi gücüne sonrasında insan hakları ve demokrasi gibi konulardaki ideolojik yaklaşımına, iç yapısına, dış aktörlerle (hükümet, Müslüman Kardeşler ya da diğer dernekler gibi) ilişkilerine ve son olarak siyasi hedeflere ulaşmada kullandıkları araçlara bakmak gerekir.

Toplumsal Yapı İçerisinde Bir Muhalefet Tabanı Olarak Meslek Birlikleri

Meslek birlikleri, Mısır sivil toplumunun köklü geçmişe sahip olan, iyi organize edilmiş ve son derece siyasallaşmış örgütlerinden bir tanesidir. Birlikler üyeliklerinin mesleki gelişimini etkileyecek yasaların çıkartılması gibi çalışmalarla onların çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve hizmet götürmektedir. Meslek birliklerinin tarihini uzun uzun anlatmak yerine bir muhalefet tabanı olarak, devlet yönetimine olan tutumundan bahsetmek gerekir. Mısır'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra ülkede Krala karşı güçlü bir rakip olan Wafd Partisi'nin çoğunluğunun avukatlar birliği tarafından oluşması, diğer birliklerin daha geç kurulmasıyla ilişkilendirilir. Mısır'da hekimler, gazeteciler, mühendisler ve öğretmenler birliğinin kurulması 1940'lı yıllardan itibaren gerçekleşmiştir (Harders, Jurgensen ve Tabbara, 2007: 65). Meslek birlikleri içerisinde en çok avukatlar, gazeteciler ve hekimler birliğinin siyasi arena etkin olduğu görülür (Fahmy, 2002: 119, 145).

Darbeyle iktidarı ele geçiren Özgür Subaylar döneminde meslek birlikleri yine hükümet karşıtı bir tutum izlemiştir. Bunun en önemli sebebi 1958 yılında çıkarılan ve meslek birliklerinden seçimlere katılacak adayların hükümet partisine üye olma zorunluluğunu getiren 8. Maddedir. Varlığı sorgulanan ve baskılara maruz kalan meslek birlikleri Nasır döneminde korporatist dernekler olarak siyasi sisteme sokulmuştur (Harders vd., a.g.e., 67). Cemal Abdül Nasır'ın liderliğinden sonra Enver Sedat'ın liderliğinde kurulan yeni hükümet meslek birliklerinin çalışma koşullarına bazı yasalarla müdahalede bulundu. Çıkarılan yeni yasa gazeteciler birliğinin sansüre doğru yönlendirilmesinde ve bazı gazetecilerin tasfiye edilmesinde etkin olmuştur (Springborg, 1978: 278). Ayrıca, 1981 yılında İsrail ile barış yapan Sedat'ın dış politikasına verilen tepki Avukatlar Birliği konseyini dağıtmıştı ve birlik başkanı olan Al-Khawaja tutuklanmıştı (Bianchi, 1989: 102,104). 1980'li yıllarda Mübarek döneminde İslami hareketlerin meslek birliklerinin yönetimlerine olan etkisinin arttığı görülür. 1990'larda ise devletin meslek birliklerine yaptığı baskı birlik üyesi olan gazeteci ve avukatların keyfi gözaltına alınmaları ve idari soruşturmalar doğrultusunda devam etmiştir.

Mısır'da sayısı 24 olan ve üye sayısı 3-4 milyon üzerinde olan meslek

birliklerindeki üye sayısı birliğin toplumsal konumuyla ters orantılıdır. Mesela, öğretmenler birliği en büyük çıkar örgütü olduğu halde üyelerinin kamu sektöründe çalışmaları nedeniyle kamuoyundaki etkinliği oldukça azdır. Gazeteciler birliğinin üye sayısının az olması da hükümete olan muhalif tutumu ve siyasi etkinliğiyle bağlantılıdır (Fahmy, a.g.e., 129, 133; Harders vd., a.g.e.).

Meslek birliklerinin sivil toplumun dönüştürücü işlevini görüp göremeyeceği ile ilgili olarak bakılması gereken bir diğer ölçüt, birliklerin işleyişinde demokrasinin yeri ve siyasi etkinliğin ne derece olduğudur. Birliklerin kendi içerisindeki yönetim sistemine geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki, kadınların meslek birliklerindeki temsili mevcuttur. Ancak, kadınların mühendislik ya da ziraat gibi birliklerde temsil edilebiliyor olması kadınların çıkarlarına dair ileri bir temsilin yapıldığını göstermemektedir. Birliğin başında bir genel sekreterin bulunduğu yönetim kuruluyla birlikte birlik üyeleri tarafından seçilen başkan bulunmaktadır. Başkan hükümet ile birlik arasında aracı niteliğindedir. Elbette başkanlık seçimleri hükümet tarafından kontrol edildiği gibi seçimlerde hükümetin kendi adayları da bulunmaktadır (Fahmy, a.g.e., 117).

Birlikler içerisinde mesleğe özgü konular dışında siyasi meselelerle ilgilenen komiteler de bulunmaktadır. Mesela, Avukatlar Birliğinde insan haklarıyla ilgilenen Özgürlük Komitesi ve Arap dünyasını ilgilendiren genel meseleler hakkında çalışmalar yapan bir komite var. Ayrıca, birlikler üstü işleyen Mısır’a ait sorunları tartışan “Meslek Birliklerinin Koordinasyonu Komitesi” de bulunmaktadır. Sivil toplumun oluşması için gerekli ilkeler arasında bulunan şiddetsizlik açısından meslek birliklerinin siyasi arenada kendilerini ifade edilişine bakıldığında, birliklerin şiddet içeren protestolardan uzak durduğu görülmektedir. Bunun altında meslek birliklerinde fazlasıyla etkisi bulunan Müslüman Kardeşler’ in şiddetten uzak durmayı öngören ideolojisinin olduğu söylenebilir.

Sivil Toplumun Gelişiminde ve Meslek Birliklerinde Müslüman Kardeşler’ in Rolü

Müslüman Kardeşlerin meslek birlikleri alanına güçlü bir şekilde girmeye başlaması, cemaat üyelerinin henüz öğrenci birliklerindeyken hizmet gö-

türme, İslami akımın propagandasını yapma, alternatif görüşlere muhalefet etme ve rejimle anlaşma gibi tecrübeleri edinmesinden sonra gerçekleşmiştir. Meslek birlikleri onlara mezun olduktan sonra siyasi aktivitelerine tecrübeli bir şekilde devam etmeleri için uygun bir ortam sağlamıştır (Wickham, 1997: 125). Müslüman Kardeşler hareketi “üyelerine bilinçlendirme, örgütlenme kabiliyeti, finans kaynakları ve gazetelere, yayınevlerine, meslek birliklerine ve siyasi partilere ulaşma imkânı sağlayarak hükümet politikaları karşısında yerleşik bir muhalefet oluşmasını sağlamıştır” (Al-Sayyid, 1995: 289).

Müslüman Kardeşler’ in birlikler içerisindeki etkinliğini ölçmek için kullanılan en önemli kıstas, üyelerinin konsey seçimlerine aktif olarak katılmalarıdır. Müslüman Kardeşler Mısır’da sivil toplum içerisindeki yerini güçlü bir şekilde geliştirmiş, 1990’lı yıllarla beraber Hekimler, Mühendisler, Avukatlar ve Eczacı Birliklerinin yönetim seçimlerinde kontrolü ele almış ve üyelerine ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli hizmetler sunmuştur (S. E. İbrahim, 1995). Hekimler Birliği Müslüman Kardeşler’ in birlikler içerisindeki hâkimiyetine tanıklık eden ilk birliktir. “Müslüman Kardeşler 1984 yılında Hekimler Birliği’nin yönetim kuruluna 7 üyesinin girmesini sağlamış ve daha sonra 1992 yılında yönetim kurulundaki üyelerin çoğunluğunu oluşturmuşlardır” (Fahmy, 1998: 552).

1990’lı yıllarda Müslüman Kardeşler’in meslek birlikleri içerisindeki etkinliğinin çok fazla artmasının sebebi hem birliklerin zayıf yapısı üzerinden yorumlanabilir hem de 1980’lerde hükümetin İslami akımlara karşı uyguladığı sert politikaya ve onları siyasi arenada yasaklamasına karşı ortaya çıkan bir tepki olarak değerlendirilebilir. Aslında İslami akımın bu birlikleri yürütmede, üyelerine sunduğu hizmetlerde oldukça başarılı olduğu, üyelerinin çeşitli taleplerini dile getirmede bir araç olduğu ve hatta onların kontrolündeki birliklerin Mısır sivil toplumunun en hareketli kurumlarından biri olduğu iddia edilmektedir (Zubaida, a.g.e., 2,10).

Meslek birliklerinde bu kadar aktif rol almaları siyasi çevrelerde sivil toplum alanına İslami ilkeler getirecekleri kaygılarını arttırmıştır. “Ancak Hasan el-Benna, Müslüman Kardeşler’ in liberal bir İslam anlayışı geliştirdiğini vurgulamaktaydı” (Hasan el-Benna ile görüşmeden aktaran; Harders vd., a.g.e., 76). Müslüman Kardeşler’ in sivil toplumun ilkelerinden olan

hoşgörü konusundaki değerleri hatta birlikler içerisine birlik ve beraberlikten ziyade bölünme ve hizipleşme getirmesi tartışmaya açıktır. Müslüman Kardeşler, İslami düzene karşıt konum alan ve onları fikri olarak eleştiren Müslümanlara hoşgörülü yaklaşmamaktadırlar. Mısırlı Doktorlar Birliği'nin Hekimler Birliği'nden ayrı olarak kurulması, birlik içerisinde seküler hekimlerle Müslüman Kardeşler mensubu hekimlerin arasında çıkan tartışmalardan dolayıdır. Ayrıca, 1990 yılında yapılan Hekimler Birliği seçimleri yine bu konuya örnek teşkil etmektedir. Basında çıkan haberler doğrultusunda, Müslüman Kardeşlerin Hristiyan hekimlerin oy vermelerini engellemek için seçimleri Hristiyan âleminin "Hayırlı Gün" olarak adlandırdığı güne özellikle denk getirdiği belirtilmiştir (Fahmy, a.g.e., 560,561).

Müslüman Kardeşler tarafından meslek birliklerindeki üyelerinin birlik aيداتının ödenmesi, masraflarının karşılanması ya da mesleğe yeni başlayanların sorunlarıyla yakından ilgilenilmesi gibi ekonomik imkânların sunulması, Müslüman Kardeşler' in birlikler içerisindeki tabanını güçlendirmektedir. Diğer taraftan, Müslüman Kardeşler' in meslek birlikleri seçimlerine yapmış oldukları müdahaleler, birlikler içerisinde hizipleşmeye yol açan uygulamaları ve birlik bütçelerinin orantısız olarak kendi lehlerinde kullanmaları onların muhalif oldukları hükümetin siyasi pratiğinden farklı uygulamaları olmadıklarını göstermektedir (Fahmy, 2002: 115).

Genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, Müslüman Kardeşler' in meslek birlikleri içerisindeki bu tür olumsuz etkileri yine birlikleri etkilemiş, onların hükümete bağımlı, güçsüz bir konumda olmasına ve böylelikle otoriter devletin sivil toplum örgütleri üzerindeki denetimini arttırmasına sebep olmuştur.

Sonuç

Meslek birliklerinin tarihsel gelişimi göz önüne alındığında birliklerin, Mısır gibi patrimonial bir sistemde toplumsal muhalefetin büyük bir parçasını oluşturduğu ve sivil toplum adına olumlu yönde bir siyasi değişim geçirildiği söylenebilir. Meslek birliklerinin siyasi arenada aktifleşmesinde ve hak talep etmelerinde Müslüman Kardeşler gibi bir İslami hareketin kısmen etkisi bulunmaktadır. Müslüman Kardeşler' in etkisinin siyasi başarılarla varacak kadar artmasıyla meslek birliklerinin siyasi taleplerini aktarabildiği

ve devletin birlikler üzerindeki denetiminin kısmen kırıldığı söylenebilir. Müslüman Kardeşler faaliyetleriyle meslek birliklerindeki muhalif yapıyı güçlendirmekte ve böylelikle sivil toplum kurumlarının inşasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, Müslüman Kardeşler' in sivil toplumun ilkeleriyle çelişen uygulamaları, birliklerin tam anlamıyla özerk bir sivil toplum örgütü olarak işleyişini engellemekle birlikte devletin karşısındaki konumunu da zayıflatmaktadır.

Meslek birlikleri, Mısır'da sivil toplumu geliştirecek ve demokratikleşmeyi sağlayacak aracı kurumlardan biri olarak tanımlanabilir. Meslek birliklerinin yönetimine, birlik içerisinde yapılan seçimlere, komitelerine, üyelerinin katılım oranlarına ve devletle toplum arasındaki konumuna bakıldığında, demokratik bir sivil toplum örgütü sayılması için yeterli ölçütlere henüz sahip olamadığı görülür. Ancak, Meslek birlikleri sivil toplumun gelişimine sağladığı katkılarla sivil toplumu dönüştüren bir aktör görevindedir.

Abstract: According to discussions on political theory in the Western world, civil society, conceptually, has been seen as a new kind of modernization which is based upon liberal market economy. On the other hand, developing countries regard civil society as a model that helps opponent parties gaining power against authoritarian regimes. Mediator constituents such as being a civilian, pluralism, tolerance, supervision of state and political participation form common aspects of the definitions about civil society. More specifically, civil society is such as to control authoritarian regimes and consolidate society against these authoritarian mechanisms. However patrimonialism in the region of Middle East does not allow civil society to develop. Dialogue between suppressed opposition parties and popular Islamic movements in Egypt and state is established by professional associations rather than non-governmental organizations. Professional associations with the role of opposition and efficiency in social base are important factors for the development of civil society in Egypt. In this essay, variables such as structural process of professional associations, their social role and political potential are analyzed with the benchmarks of civil society. In accordance with this analysis, the inference of transformative role of professional associations in development of civil society in Egypt is made as a conclusion.

Keywords: Egypt, Middle East, Civil Society, Professional Associations, Muslim Brotherhood, Political Islam.

Kaynakça

- Abdalla**, N. H. (August 2008). "Civil Society in Egypt: A Catalyst for Democratization?". **The International Journal of Not-for-Profit Law**, Vol. 10 (4). Erişim: 16 Aralık 2013:
http://www.icnl.org/research/journal/vol10iss4/special_2.htm
- Abootalebi**, A. R. (September 1988). "Civil Society, Democracy, and the Middle East". **MERIA Journal**, Volume 2 (3): 46-59.
- Al-Sayyid**, M. (1993). "A Civil Society in Egypt?". **Middle East Journal**, (47: 2): 227-242.
- Bianchi**, R. (1989). **Unruly Corporatism: Associational Life in Twentieth-Century Egypt**. Oxford University Press.
- CIVICUS** (2005). **Civil Society Index Report for the Arab Republic of Egypt: An Overview of Civil Society in Egypt** *Cairo*. Erişim: 21 Aralık 2013:
<http://www.civicus.org/new/media/Egypt%20Executive%20summary.pdf>
- Diamond**, L. (1992). "Introduction". L. Diamond (Ed.). **The Democratic Revolution**. Lanham: Freedom House: 5-6.
- Doğan**, İ. (2002). **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Fahmy**, N. S. (Autumn 1998). "The Performance of the Muslim Brotherhood in the Egyptian Syndicates: An Alternative Formula for Reform?". **The Middle East Journal**, Vol.52 (4): 551-562.
- Fahmy**, N. S. (2002). **The Politics of Egypt: State-Society Relationship**. Routhledge.
- Gellner**, E. (August 1991). "Civil Society in Historical Context". **International Social Science Journal**: 495-510.
- Guirguis**, D. (February 2009). "NGO Bill Imperils Civil Society Funding". *Arab Reform Bulletin*, Carnegie Endowment for International Peace. Erişim: 21 Aralık 2013:
<http://carnegieendowment.org/sada/2009/02/03/egypt-s-ngo-bill-imperils-civil-society-funding/6bpx>
- Harders**, C. , Jurgensen, C ve **Tabbara**, T. (2007). "Sivil Toplumun Taşyıcısı Olarak Mısır'daki Meslek Birlikleri". Ferhad İbrahim ve Heidi

- Wedel (Eds.). **Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları**. İstanbul: İletişim Yayıncılık: 61-91.
- Hassan**, H. A. (2011). "Civil Society in Egypt under the Mubarak Regime". **Afro Asian Journal of Social Sciences**, Vol. 2 (2.2) Quarter II.
- Hawthorne**, A. (March 2004). "Middle Eastern Democracy: Is Civil Society the Answer?". **Democracy and Rule of Law Project**, Carnegie Papers (44).
- İbrahim**, F. (2007). "Sivil Toplum Üzerine Arap Tartışması". Ferhad İbrahim ve Heidi Wedel (Eds.). **Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları**. İstanbul: İletişim Yayıncılık: 29-59.
- İbrahim**, S. E. (October 1992). "Islamic Activists Take over Egypt's Fortress of Liberalism". **Civil Society** (10).
- İbrahim**, S. E. (1995). "Civil Society and Prospects of Democratization in the Arab World". Augustus R. Norton (Ed.). **Civil Society in the Middle East**, Vol. 1, The Netherlands: E.J. Brill: 27-54.
- Kandeel**, A. (2000). "Civil Society in Egypt at the Rise of a New Millennium". **Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies**, Cairo (Arabic).
- Maha**, A. R. (2002). "The Politics of Un-Civil Society in Egypt". **Review of African Political Economy**, Vol. 29 (91): 21-35.
- Murphy**, C. (2002). **Passion for Islam: Shaping the Modern Middle East: The Egyptian Experience**. New York: Scribner.
- Muslih**, M. ve **Norton**, A. R. (Summer 1991). "Political Tides in the Arab World". **Foreign Policy Association**, No: 296.
- Sadowski**, Y. (July-August 1993). "The New Orientalism and the Democracy Debate". **Middle East Report**: 14-21.
- Springborg**, R. (1978). "Professional Syndicates in Egyptian Politics 1952-1970". **International Journal of Middle East Studies** (9:3): 275-295.
- Sullivan**, D. J. (June 2000). "NGOs and Development in the Arab World: The Critical Importance of a Strong Partnership Between Government and Civil Society". **Civil Society and Democratisation in the Arab World**, Ibn Khaldun Center Cairo Egypt, Vol. 9 (102).
- Wickham**, C. R. (1997). "Islamic Mobilization and Political Change: The

Islamic Trend in Egypt’s Professional Associations”. Joel Beinin and Joe Stork (Eds.). **Political Islam: Essays from Middle East Report**. Berkeley: University of California Press: 120–135.

Wickham, C. R. (2002). **Mobilizing Islam: Religion, Activism, and Political Change in Egypt**. New York: Columbia University Press.

Zaki, M. (1996). “Civil Society and Democratization in Egypt: 1981-1994”. **Ibn Khaldun Center for Development**, Cairo: 36-99.

Zubaida, S. (November-December 1992). “Islam, the State, and Democracy: Contrasting Conceptions of Society in Egypt”. **Middle East Report**, No:179: 2–10.